

## Yazko-Somut ve Feminizmin Dile Gelmesi...

(*Somut: 4. Sayfa: İlk Feminist Yazılar-30. Yıl Kitabı, Yayına Hazırlayan, Stella Ovidia ve Evin Doğu, Kadın Kültür İletişim Vakfı, Ankara, 2013*)

82-83 yılları benim kişisel tarihim içinde de, sorunların ve belirsizliklerin yoğun olduğu yıllar; bu nedenle bugün bile Somut'un "feminist" sayfasını, şu veya bu yazıyı değil ama bende bıraktıkları izleri gayet iyi hatırlıyorum. Feminizmle ilk tanışmam değildi bu yazılılar ama farklıydılar; kuramsal bir bilgi aktarmaktan çok deneyim ve duygu aktarmaya yönelikti; bana da çok iyi geliyorlardı. İzmir'deydim o yıllar ve 15-16 yıllık bir evliliğin bitmesi, doktora teziyle uğraşmak, arkasından tez sınavı, hemen arkasından da üniversiteden atılmak gibi birçok sorun ve değişimle boğuşuyordum. Özetle önümü görmekte zorlanıyordum; bu yazılarsa sanki halimi bilirmiş gibi bana beni anlatıyor, sonra da buradan çıkışın anahtarları olabilecek bir şeyler söylüyordu. Kendi olmaya veya kendini bulmaya çalışan bir kadın için, karanlıktaki küçük aydınlıklar gibiydiler demek de mümkün.

Bugünden baktığımda da, Somut'daki yazıların "feminizmin dile gelmesi" olarak adlandırılabilirliğini düşünüyorum. Hem de ilk kez..... Kadın meselelerimiz hep vardı; bunları konuşan, yazan veya bu meseleler için örgütlenen kadınlar da vardı. *Ancak feminizm?*

80'lere kadar kavramın da, anlamının da pek dolaşımında olduğu söylenemez. Osmanlı'nın son döneminde çıkan kadın dergilerinde feminizm kavramının kullanıldığını biliyoruz; ancak bu kullanım çok dar bir kadın çevresinde kaldığı gibi devamının gelmediği de bilinmekte. Hatta Cumhuriyet döneminde çok farklı öncelikler ve ideolojiler arasında hafızalardan silindiğini söylemek de abartı olmaz. Somut'un 13 Mayıs tarihli sayısında Şirin Tekeli'nin aktardığı Mahmut Şevket Esenal'ın 1940'larda yazdığı "Feminist" adlı hikaye, kavrama yabancılığı ironik biçimde ortaya koymak açısından dikkate değer. Bu yabancılığın -reddiye demek de mümkün-yalnız egemen devlet ideolojisi açısından değil, 60'lı 70'li yıllarda oldukça güç kazanan sol çevreler ve bu çevrelerde örgütlenen kadınlar açısından da geçerli olduğu biliniyor. Bu dönem ve bu çevrelerde kadınların yaşadığı deneyimleri, bu çevreler içindeki yerlerini anlatan epeyce hikayemiz var.

Ayrıca feminizmin toplumsal cinsiyet eşitliği gibi yeni içerikler kazanması Batı'da da kabaca 60'lı yıllara dayanmakta. Ondan önce ise, eşitlikçi veya liberal feminizm denilen anlayışın egemenliğinden söz etmek doğru olur; ana akım kadın hareketi açısından bakıldığında bugün bile aynı şeyi söylemek abartı olmaz. Bu anlayışın, oy hakkı, yasal açıdan eşitlik ve eğitim olanaklarının artması gibi isteklerde kristalleştiğini de biliyoruz. Bu nedenle, Cumhuriyet döneminde tanınan bazı haklar ve yasa değişikliklerinin ilk dalga feminist istemlerle uzlaştığını söylemek mümkün. 50-60'larda kendini duyuran ikinci dalga feminist hareketin ise çok daha yoğun toplumsal eleştiriler ve daha kökten değişim talepleriyle gündeme geldikleri, feminizmin söylem ve kuramını epeyce değiştirdiği biliniyor. 80 sonrasında Türkiye'de sesini duyurmaya çalışan da bu

ikinci dalga feminizm ve onun izleyicisi olan kadınlar. Onun için sesleri de, söylemleri de değişik.

Feminizmi tanımlamanın kolay olmadığını biliyorum. Kökü 1700'lü yılların sonlarına dayanan ve o günden bugüne uzanan yolculuğunda birçok farklı yaklaşımla buluşarak farklı anlatımlar ve görünümeler kazanan bir yaklaşımdan söz ediyoruz. Ancak başlangıçtaki eşitlikçi veya liberal feminizme karşın, daha sonra gelen ikinci dalgada feminizmin dayandığı bazı kavramlar ve gerçekler var ve feminizmi ancak bunlardan yola çıkarak anlatmak mümkün oluyor. Bunların başında da, erkek egemen toplum (patriarka), toplumsal cinsiyet (gender), ev-içi emek ve bakım (care) gibi kavramlar gelmekte. Bu nedenle değer ve yargıları belirlemek dahil her tür iktidarın erkeğin elinde olduğu erkek egemen toplum ile bunların biçimlendirdiği toplumsal cinsiyetten hareket eden ve ev-içi emeğin yaşamın yeniden-üretimi açısından vazgeçilmezliğini esas alan ikinci dalgadan (Somut'daki yazılarda yeni feminizm) sonra, bugün bunları konu etmeden feminizmden söz etmek mümkün değil.

Bu nedenle, kendi adıma, feminizme yalnız bir kadın hareketi olarak değil de kuramsal bir anlam vermeye çalıştığımızda, bu kuramın ele aldığı temel sorunlar, dayandığı temel kavramların ikinci dalga feminizmiyle başladığını düşünmeyi doğru buluyorum. Geçmişte de, bugün de birçok feminizm var; ancak hangi feminizm olursa olsun bugün ataerkillik, toplumsal cinsiyet, ev-içi emek, bakım, yaşamın yeniden üretimi gibi temel kavramları dikkate almayan bir feminizmi düşünemeyeceğimiz gibi, bunların daha çok ikinci dalga feminizm sonrası varlık ve önem kazandıklarını da unutamayız. Bugün Birleşmiş Milletlerin (BM) kabul ettiği Kadınlara Karşı Her tür Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme de (CEDAW) aynı anlayışı yansıttığı gibi, cinsiyet eşitliği politikalarının da bu yönde biçimlendiği bilinmekte.

İşte bu yaklaşım ve söylemin dile gelmesiydi Somut'daki yazılar. Bir yandan bu "yeni feminizmi" anlatıyor, öte yandan pek bilinmeyen, bilinmesi de istenmeyen duyarlılıklardan söz ediyordu. Bir yandan çok yeni bir şeyler söylüyor, öte yanda birçok kadının yaşadıklarını dile getiriyordu. Hem tanıdık hem yabancıydılar. Onun için de çok beğenildiler ve etkili oldular.

O dönem için, birçok bilinçli hatta aktivist kadının "kadın değil insan, insan hakkı sorunu vardır" dediklerini de biliyoruz; kadın sorunlarıyla ilgisiyle öne çıkan birçok kadın kuruluşunun yasalar önündeki eşitlikten ve kadının eğitilmesinden öteye gitmeyen bir anlayışı benimsedikleri hatırlarda. Bu yaklaşımların, o günden bugüne tümüyle kaybolmadıkları, eşitlikçi ve liberal anlayışın bugün de birçok kadın ve kadın kuruluşu açısından geçerli oldukları bir gerçek. Oysa getirdiği yeni bakış açısıyla feminizm, her gün daha da fazla, yalnız kadınlar ve yalnız toplum için değil, ekonomiden siyasete, toplumdaki küresele, insandan doğaya uzanacak birçok köklü değişimi tetikleyecek gelişmeler göstermekte.

Somut'un çıkışı ve orada feminizme bir sayfa ayrılmış olmasını dönemin koşullarından da ayıramayız. Bir yanda askeri darbenin artçı depremleri sürüyor, öte yanda toplumda biraz nefes almak, yazmak ve konuşmak için sürüp giden bir arayış var. Yazko da, yazarların girişimi ile varlık kazanmış bir

kooperatif olarak, yalnız edebiyat değil entelektüel alana da ses kazandırmak arayışında. Yazko-Somut bu arayışın sonucu hayat bulmuş; amacı da, Erol Toy'un deyişiyle, haftalık bir gazete ve askeri darbeye sesi kısılmış bir toplumda en azından "post-modern" bir muhalefet yaratmak... (E. Toy; "Bir Yazko vardı; Anlatı 13", İnadına, 17 Mayıs, 2005; inadına.com). Post muhalefetten anlaşılan da, Toy'un deyişiyle "topluma bireysel direncin yol ve yöntemlerini göstermek... Böylece hem sıkıyönetimden korunulacak hem de zihinlerde fırtınalar estirilecekti." Büyük tiraj umutları ile başlıyor yayına Somut ve ömrü kısa olsa da, yayıncılarının beklentisinin gerçekleştiğini ve estirdiği fırtınalar ile arkasında bıraktığı etkilerin ömrüyle kıyaslanamayacak kadar büyük olduğunu söylemek mümkün. Kısacası, hem genel olarak hem de feminizme ayrılan dördüncü sayfasıyla Yazko-Somut, "parlak" bir girişim; gözünü, kulağını verene kazandırdığı bir aydınlık olduğuna da kuşku yok.

Somut'un dördüncü sayfasıyla amaçlananın da, kadınlara yönelik dergiler dışında ve onların hiç ele almadığı biçimde kadın meselelerinin ele almak, feminizmi açıkça konuşturmak olduğu görülüyordu. Yazıları okuyanların, farklı bir kadın bakışı ve sesiyle karşılaşmaktan şaşkınlıkla karışık bir heyecan duydukları da söylenebilir. O günlerde üniversitede asistanım ve benim gibi bu yazıları okuyan birkaç arkadaşıyla ne kadar heyecanlı tartışmalar yaptığımızı hatırlıyorum. Önümüzde sanki bir kapı açılmış, ya da kendimizi ifade için yeni bir ses bulmuş gibi heyecanlıydık; yazılanlar sanki adını tam koyamadığımız, ya da koymaktan kaçındığımız duygu ve düşüncelere bir yanıt, bir açıklama gibiydi. Belki de bu yazıları, en azından bazı kadınlar için, kendilerini aradıkları ve uzun sürecek yolculuklarında toplumsal cinsiyetlerini sorgulamak için gereken bir dilin sökülmesine benzetmek mümkün... Bir "ne oluyoruz" şaşkınlığı; bir "işte bu, işte böyle" heyecanı yaşanıyor okunurken.

Heyecan yanında, Somut'daki yazıların ikinci dalga feminizminin ne olduğu, ne dediğine ilişkin tartışmalara yol açtığı da açık. Böylece, İstanbul'da bir avuç kadın arasında başlayan feminist bilinçlenme toplumsal alana açılmış ve birçok kadına ulaşarak konuşulmaya başlanmıştır. Bir anlamda, bu yazılar uzaklardaki kadınların bilinç yükseltmelerinin aracılık yapmışlardır diyebiliriz. Bu yolla başlayan ilginin, en azından bazı kadınlarda öğrenme merakını kıskırttığı ve feminist okumalara yönelttiğine de kuşku yok. Sonuç olarak, Somut'un feminist sayfasının ömrü kısa olsa bile, kadınların ve kadın hareketinin feminizmle tanışmasında bu kısa zamanın etkisi az değil.

Bugün o yazıları okuyunca -ki, yeniden okumaktan büyük keyif aldım- birçok şey üşüştü aklıma. Tabii, önce nereden nereye geldiğini düşünmemek mümkün değil; ama başka şeyler de var. Aradan geçen 30 yıllık zaman diliminde, kadın hareketinin büyüüp yaygınlaşmasının yanı sıra feminist çalışmalar açısından da nicelik ve nitelik olarak sağlanan gelişme az değil. O nedenle bugünden bakıldığında, feminist bilincin ilk kez kamu bilincine aktarılması ve paylaşılmasını amaçlayan bu yazıların, oldukça masum yaklaşımlar, oldukça mütevazı iddialar sergilediklerini düşünmemek de mümkün değil.

Evet, yazıların bütününde feminizmin eleştirel duruşu var; ancak oldukça ihtiyatlı bir dil kullanıldığı da görülüyor. Nasıl ihtiyatlı olmasınlar ki! Toplum da

tanıyorlar; bugüne dek konuşulmayan bir şeylerden söz ettiklerinin de farkındalar. Ve görünür olmayı başarmışken bu fırsatı boşa harcamamak gibi bir sorumlulukları da var. Üstelik, bu haliyle bile şimşekleri üzerlerine çektikleri anlaşılakta.

Belki, bu sayfada yazanların “yeni” feminizmle yeni tanıştıklarını, bu nedenle daha sakınır bir dil kullandıklarını hesaba katmak da yanlış olmaz. Bir yazıda da denildiği gibi, feminizmi anlama öğrenme, bunları paylaşırken de kendi dilini ve yolunu bulma çabası var buradaki yazılarda. Hem anlamak hem anlaşılak istendiği, hem bir bilinç aktarma hem de paylaşma amaçlandığından, yazıların çoğuyla sempati/empati kurmamak olanaksız. Amaca uygun bir biçem, üslup yakalandığını söylemek en doğrusu.

Evet, kadınlar adına bir bilinç yükseltilmesine çalışıyorlar ve bunu yaparken kendilerinin de öğrenme sürecinde olduklarının farkındalar. Yine de, nerede durduğunu, nereye dokunduğunu bilen yazılar yazmaktalar. Gelen bazı eleştirilere verilen yanıtlar da, nereden konuştuklarını iyi bildiklerini gösteriyor. Bu nedenle, bugün baktığımda, hem eleştirel hem mütevazi hem duyarlı hem öğretici hem usturuplu hem radikal olmasını bilen yazılar olduklarını düşünüyorum.

Yazılar oldukça çeşitli; feminizmle ilgili tartışmalar (feminizm kim için, yeni feminizm ne, feminizm ve erkek düşmanlığı) kadar, toplumsal gerçekleri su yüzüne çıkaran ve sorgulayan (halk deyişleri veya atasözlerinde kadına biçilen değer, ideal kadın tarifleri, iki yüzlü ahlak anlayışı, kadına yönelik şiddet, kadın bedeni ve kürtaj hakkı, çalışan kadın, evlilik ve iş ikilemi) yazılar da var. Öte yandan Batılı kadın yazarlar ve hareketlerden söz eden yazılar yanında, kendi hikayelerimiz de var yazılanlar içinde. Bu anlatılar arasında yer alan karikatürler ise tamamen bildik tipler ve konulardan oluşmakta; bugün bile acı acı gülümsetiyorlar insanı.

Anlatacakları çok şey olduğu da açık. Örneğin Stella Ovardia'nın “Bir Sayfaya Sığmak” başlıklı yazısı.... “Dünyanın, toplumun yarısı nasıl bir sayfaya sığar?” diye sorarak başlıyor yazıya; sonra da, erkek egemen toplumda kadınların ve kadın hareketinin nasıl görünmez kılındığından söz ederek devam ediyor. Eğer evden sokağa bu kadar ayırım olmasa, iktidar bu kadar kadınları dışlamasa, “biz de varız demeye gerek kalır mıydı?” diye de bitiriyor yazıyı. Son derece masum ve basit sorular ama bir o kadar da bunu bilen, bunu yaşayan kadınlar için can alıcı!

Ya da, “Yalnız Bir Kadın” filmi irdeleyen Şule Torun'un yazısı.... Bugünlerde tekrar okudum ve kendi tarihime ait anılar geldi aklıma; sonra da o günlerde bu yazının bana ne çok şey anlattığını düşünmeden edemedim. Filmi ben de görmüş ve etkilenmişim; Somut'da Amerikanvari olduğunu söyleyen, kadının özgürlüğü meselesine bir açıklık getirmediği veya feminizmle ilgili bir iddiası olmadığını ileri süren yazılara karşın, Simon de Beauvoir'ın “karşı cinse duyulan aşkın kadın için bir bağımlılık anlamına geldiği” deyişi ile başlayan Torun'un yazısı, beni çok etkilemişti. Uzun süren bir evlilikten sonra yaşadığım boşanma kadar, birçok yeni sorumluluk ve yükümlülük gibi, karşılaştığım yoksunluklar ve sorunlar da beni hırpalıyordu. Bu duruma uyum sağlamak zorlanırken, kendimi anlamam,

kendim olmayı öğrenmem de gerekiyordu. Böyle bir dönemde, yaşanan benzer deneyimler üzerine konuşmanın (okumanın) ve buralardan cesaret verici bazı çıkarsamalarda bulunmanın anlamı da büyük oluyordu.

Ne yazık ki, ne kadar masum olsa da, alışılmışın dışında kalan bu söylem ve düşüncelerin bir şeyleri rahatsız ettiği de görülüyor. Belli ki, o güne dek pek konuşulmayan, konuşulmaktan da kaçınılan konuların ortaya dökülmesi, bazı gerçeklerin yüze vurulması hoş gitmiyor. İçerde ne yaşandığını bilemiyoruz; ama Şirin Tekeli'nin bir cevap yazısından, bir başka dergide burada yazan feminist kadınların "namussuz" olarak nitelendiklerini anlıyoruz. Ne yazık ki, bu tür saldırı ve karalamaların bugün bile sayıları azalsa da devam ettikleri bir gerçek. Feminizmi öğrenirken, öğrendiklerimizden biri de, kadınlar gibi feminizmin de uzun süre görmezlikten gelinme, küçümsenme ve aşağılanmalarla karşılaşmasının kaçınılmazlığı oluyor. Feminizme yönelik karalamaların, feminizmle haşır neşir olmaya başlayan kadınları bulaşmaması da mümkün değil. Feminizmin erkek düşmanı olması gibi, kadınlar da ya bunalımlı, ya erkek düşmanı, ya da aykırı olmalıydılar! Bugün de, bir yanda feminizmi kendine yakıştırmayan kadınlar var, öte yanda feminizmi erkek düşmanlığı ( ya da şu veya bu) gibi görenler.....

Şimdi geçmişi ve feminizmle tanışmamı düşünürken, "feminist olmak nedir veya nasıl feminist olunur" gibi sorular da düşüyor aklıma. Örneğin Somut'taki, yazılar veya arkasından gelen okumalar feminizmi anlamaya ve bunlar ışığında kendinize ve hayatınıza yeniden bakmaya yarıyordu ama bunları okuyan her kadının feminist oldukları düşünülemezdi. Feminizmi anlamanın ötesinde içselleştirmek için kendi hikayen, bu hikayeden kaynaklanan duyarlılıklılar mıydı farkı yaratan diye düşündüğüm de oluyor. Ya da, genel olarak sorgulayıcı bir kişilik, kendini bulmaya yönelik bir arayış, özgürlük ve bağımsızlığı önemseyen bir yapı mı rol oynuyordu feminizmin maya tutmasında?

Bu sorulara ne yanıt verileceğini bilmiyorum; kişilere göre değiştiği de düşünülebilir. Ancak benim kendimi arayışımla Somut'ta okuduğum yazıların örtüşmesinin, feminizme yakınlaşmamı ve bu yakınlaşma sürecinde kendimi, yaşadıklarımı ve arayışlarımı daha farklı bir yere koymamı sağladığını söyleyebilirim.

Sonuç olarak, o günden bugüne hem kişisel hikayelerimiz hem feminizm açısından epeyce yol kat ettik. Örneğin, kendi adıma akademik alanda kadın çalışmalarına yöneldiğim gibi kadın örgütlenmesine omuz vermeye çalıştığımı da söyleyebilirim. Örneğin 90'lı yılların başında, kadın meseleleriyle ilgili olan kadın kuruluşları, partilerde yar alan veya bireysel olarak bu meseleleri duyarlı kadınları bir araya getirecek bir platform oluşması için İzmir'li kadınlara bir çağrıda bulundum. Bir çok kesimden kadının bu çağrıya olumlu bakmasıyla da İzmir Kadın Platformu oluştu. Böyle bir platformun oluşması birçok açıdan önemliydi; bir yandan 90'lı yıllar boyunca kadınların ortak sesi ve gücü haline gelen bir buluşma gerçekleşecekti; öte yandan kadınların birbirlerine olduğu kadar feminizmle yakınlaşmalarına da katkıda bulunulacaktı. Öyle de oldu..... Örneğin, daha çok "yardım kuruluşu" olarak çalışan kadın derneklerinde, Platforma katılım, zamanla söylem değişikliğine yol açtığı gibi, kadın sorunları ve

istemleri konusunda daha bilinçli bir yaklaşım edinmelerini de sağladı. Bu bilinçlenmede, aramızdaki iletişim kadar, kadın sorunları ve feminizm konusunda çalışan çok sayıda kadının İzmir'e gelerek konferans vermesinin katkısı da oldu. Öte yandan Platform, birçok alanda kadın duyarlılığının kamuoyuna yansıtılması etkili olurken, bir güç oluşumu ve kadın dayanışması açısından da öğretici oldu. İzmir kadın Platformu, bugün İzmir Kadınlar Birliği olarak ad değiştirmiş olsa da, varlığını sürdürmekte. Daha sonra Platformdaki arkadaşlarla Ege Kadın Dayanışma Vakfı'nı kurduk. Bu arada kurucuları arasında yer aldığım KaDer'in İzmir'de tanıtımında da Platformun katkısı olurken, daha sonra kurulacak şube için de ilk adımlar buradan geldi.

Bugünden geriye baktığım zaman, kadın adına ileri sayılabilecek bazı adımların atıldığını görmemek mümkün değil. Toplumsal duyarlılığın gelişmesi bile az şey değil! Ancak, ne kadınlar ve feminizm açısından gelinen yeri yeterli bulmak mümkün, ne de sorunlarımız azaldığını söylemek.... Her şeyden önce, siyasal iktidarların BM Sözleşmesini imzalamış olsalar da, toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde bir zihniyet değişikliğine gittiklerini söylemek zor. Bu konuda yeterli irade olmayınca, bu yönde toplumsal dönüşüm de zorlanıyor. Öte yandan, 94-95 yılları arasında Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlık'ta danışmanlık görevi aldığım da, ulusal mekanizmalar ile kadınlar arasındaki ilişkilerin yetersizliği de dikkat çekmeyecek gibi değildi. O günden bugüne ilişkilerin farklılaştığı, geliştiği söylenebilir; ancak sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmayı, onları dinlemek ve dikkate almaktan çok, onlara kendi iradelerini aktarmak olarak anlayışın pek fazla değiştiğini söylemek zor. Bu nedenle toplumsal düzeyde feminizmin görünmezliği, küçümsenmesi ve karalanmasının büyük ölçüde aşıldığı söylenebilir; ancak içeriğinin boşaltılması, ya da boşaltılmaya çalışılması gibi gerçekler de var.

Öte yandan, feminizmin gelişmesi de tamamlanmış değil, bizim öğrenmemiz de sürüyor. Bu uzun yolculukta, Somut'taki kısa ömürlü yazıların oldukça uzun ömürlü etkisini tekrar hatırlamak ve bugünkü izlenimlerle yeniden kayda geçirilmesini ise önemli bulmamak mümkün değil. Bu nedenle, yapılan bu derlemeyi çok anlamlı bulduğumu söylemeliyim.

Son olarak, yazıyı yazarken feminizmin bir kuram olarak derinleşmesini izlemekten mutlu olduğumu da eklemeliyim. Gelecekte toplumları ve dünyayı biçimlendirmekte ciddi biçimde etken olacak bir yaklaşım olması da, umudum ve isteğim.